

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Дрогобицький коледж нафти і газу»

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Директор, голова приймальної
комісії

_____ М.М. Баб’як

“__” _____ 2017 р.

ПРОГРАМА

**вступного екзамену з української мови
для абітурієнтів на основі
базової загальної середньої освіти**

2017 р.

Програму розглянуто і схвалено на засіданні циклової комісії
філологічних дисциплін.

Протокол № _____ від _____ 2017 р.

Голова комісії: _____ Дробчак М.Д.

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Пояснювальна записка. Правила проведення вступного екзамену з української мови
2. Критерії оцінювання навчальних досягнень з української мови за курс основної школи
3. Нормативи оцінювання диктанту
4. Практичні поради абітурієнтам
5. Методичні рекомендації вступного випробування з дисципліни «Українська мова» (диктант)
 - 5.1 Методичні рекомендації до вивчення основних тем
 - 5.2 Методичні рекомендації до повторення правил з орфографії та пунктуації української мови
 - 5.3 Зразки диктантів до вступного екзамену
6. Список рекомендованої літератури

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Правила проведення вступного екзамену з української мови

Для вступного диктанту добираються тексти, максимально насичені вивченими орфограмами й пунктограмами. За метою висловлювання це можуть бути тексти-розповіді, описи чи міркування. Проте частіше це тексти комбінованого типу, у яких органічно поєднуються елементи всіх типів з монологічною і діалогічною формою викладу.

Методика проведення вступного диктанту охоплює такі обов'язкові етапи:

- читання екзаменатором тексту диктанту загалом;
- проведення лексико-семантичної роботи;
- виразне читання кожного речення зокрема (абітурієнти повинні на слух сприйняти його інтонаційний малюнок);
- читання речення логічно виділеними частинами (двічі кожну);
- перечитування викладачем речення загалом (абітурієнти остаточно визначають у пунктуації речення);
- роботи здаються вступниками одразу після перевірки за викладачем.

Після запису студентами (учнями) тексту диктанту не можна залишати роботи для самостійної перевірки. Психологічно це обґрунтовується так: у ході написання тексту увага абітурієнтів максимально концентрується, загострюється слух, активізується довільна пам'ять (пригадується необхідний лінгвістичний матеріал), а вже під час самоперевірки розумова напруга спадає (і це цілком природно!), закрадаються сумніви, непевність у написанні і в результаті – правильне написання найчастіше виправляється на неправильне.

Важливе значення для успішного написання контрольного диктанту має рівень оперативної пам'яті студента (учня) – уміння утримувати і відповідно відтворювати на письмі по ходу диктування фрази, логічні частини тексту. Нерозвинена оперативна пам'ять збиває з колективного ритму письма, спонукає до перепитування, заглядання у всебіч і врешті спричинює відставання.

Розвитку оперативної пам'яті приділяється увага у процесі проведення навчально-тренувальної роботи, зокрема застосування таких методичних прийомів, як вільні диктанти, перекази, навчальні диктанти, письмо по пам'яті тощо.

2. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

навчальних досягнень з української мови за курс основної школи

Основною формою перевірки орфографічної та пунктуаційної грамотності є текстовий диктант.

Перевірці підлягають уміння: правильно писати слова на вивчені орфографічні правила та слова, визначені для запам'ятовування; ставити розділові знаки відповідно до опрацьованих правил пунктуації; належним чином оформляти роботу.

Перевірка здійснюється фронтально за традиційною методикою.

Для проведення екзамену у формі диктанту використовується текст, доступний для вступників після 9 класу обсягом від 180 до 190 слів та для вступників після 11 класу текст обсягом від 200 до 225 слів.

Диктант оцінюється однією оцінкою на основі таких критеріїв:

- орфографічні та пунктуаційні помилки оцінюються однаково;
- помилка в слові, яке повторюється в диктанті кілька разів, вважається однією помилкою; помилки на одне правило, але в різних словах, вважаються різними помилками;
- розрізняють грубі й негрубі помилки, тобто такі, які не мають істотного значення для характеристики грамотності.

Під час підрахувати помилок дві негрубі вважають за одну грубу.

До негрубих відносять такі помилки:

- у винятках усіх правил;
- у написанні великої букви в складних власних найменуваннях;
- у випадках написання разом і окремо префіксів у прислівниках, утворених від іменників з прийменниками;
- випадках, коли замість одного знаку поставлений інший;
- у випадках, що вимагають розрізнення не і ні (у сполученнях: не хто інший, як...; не що інше, як...; ніхто інший не..., ніщо інше не...);
- у пропуску одного зі сполучуваних розділових знаків або в порушенні їх послідовності;
- у заміні українських букв російськими.

За наявності в диктанті більше п'яти поправок оцінка знижується на бал.

3. НОРМАТИВИ ОЦІНЮВАННЯ ДИКТАНТУ

Кількість помилок	Бали	
	на базі 9 класів	на базі 11 класів
—	12	193 – 200
1 (негруба)	11	185 – 192
1	10	176 – 184
1+1 (негруба) – 2	9	167 – 175
3	8	158 – 166
4	7	149 – 157
5 – 6	6	140 – 148
7 – 8	5	132 – 139
9 – 10	4	124 – 131
11 – 12	3	116 – 123
13 – 14	2	108 – 115
15 – 16	1	101 – 107

4. ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ АБІТУРІЄНТАМ

До контрольного, випускного та вступного екзамену кожен фактично готується впродовж усіх років навчання в школі. Та все ж кілька корисних порад абітурієнтам не завадять.

1. Не сподівайтесь, що складний випадок вам не дістанеться. Якраз навпаки-найскладніші випадки, винятки можуть бути саме у вашому диктанті. Отже, учіть всі правила.

2. Критично, вдумливо проаналізуйте свої помилки. Чому помилилися? Не знали правила зовсім? Забули? Переплутали з іншим? Були неуважними? Трапилось рідковживане слово? Не знали чи не чули цього слова? Якщо знайдете причину, легше запобігти їй.

3. Подумайте, які у вас можуть бути помилки. Скажімо, ви не дуже добре знаєте правила вживання апострофа чи помиляєтесь у написанні частки не з іншими словами, тоді в написаному тексті цілеспрямовано шукайте саме помилки на ці правила.

4. Пам'ятайте: помилка любить з'являтися там, де ви не знаєте слів, словоформ, синтаксичних структур.

5. Розчленовуйте всю орфографію і пунктуацію на частинки. Визначте, що в кожній з них є основним. Орфограми, що пишуться за фонетичним принципом (небо, ліс, зорі, ходити, маяк, сніг) , вимагають лише уважного слухання. Для написання таких орфограм тренуйте слух . Це дає можливість грамотно писати при відносно слабкому знанні правил.

6. Пам'ятайте, що існують такі правила орфографії, які розходяться з правилами орфоепії: чується [стобойу], а пишеться з *тобою*. Відповідно: [милуйес`а] – *милуєшся*, [зустрічайуц:а] – *зустрічаються* та інші. Такі

орфограми пишуться за морфологічним принципом. Вони побудовані на граматичній основі. У таких випадках треба добре знати будову слова, словотвір, частини мови та їхні морфологічні ознаки, систему відмінювання і дієвідмінювання. До таких орфограм належать відмінкові форми змінних частин мови, дієслівні форми, правопис суфіксів і префіксів та інші.

7. Серед пунктограм можна виділити інтонаційні, структурні й змістові (сміслові). Найпростіше з інтонаційними: можна натренувати слух на окличну, питальну й розповідну інтонацію, на паузи. І якщо знати, якій інтонації і паузі який знак відповідає, то основний мінімум розділових знаків буде поставлений.

Структурні пунктограми найважчі. Щоб ними користуватися, треба добре знати синтаксичну будову речення. Це основна кількість розділових знаків і основні правила їх розстановки.

Змістові (сміслові) пунктограми є спільними зі структурними, бо синтаксична будова речення відображає його зміст, є формою логічного наповнення. Але один логічний зміст може мати кілька синтаксичних структур із різними розділовими знаками: як приїду – зайду; після приїзду зайду; коли приїду, то зайду.

8. При самотійній перевірці, якщо немає можливості прочитати написане вголос, бажано озвучувати його подумки. Бо часто те, що написали, при озвученні виявиться зовсім іншим.

5. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ вступного випробування з дисципліни «Українська мова» (диктант)

5.1. Методичні рекомендації до вивчення основних тем

1. Фонетика. Графіка. Орфоепія. Орфографія

Фонетика як розділ мовознавчої науки про звуковий склад мови. Голосні й приголосні звуки. Приголосні тверді і м'які, дзвінки й глухі. Позначення звуків мовлення на письмі. Алфавіт. Співвідношення звуків і букв. Звукове значення букв *я, ю, є, ї, у*. Склад. Складоподіл. Наголос, наголошені й ненаголошені склади. Уподібнення приголосних звуків. Спрощення в групах приголосних. Найпоширеніші випадки чергування голосних і приголосних звуків. Основні випадки чергування *у-в, і-й*.

Відображення вимови голосних (наголошених і ненаголошених) через фонетичну транскрипцію. Відображення вимови приголосних звуків. Вимова слів з апострофом.

Правопис літер, що позначають ненаголошені голосні [е], [и], [о] в коренях слів. Спрощення в групах приголосних. Сполучення *йо,ьо*. Правила вживання м'якого знака. Правила вживання апострофа. Подвоєння букв на позначення подовжених м'яких приголосних і збігу однакових приголосних

звуків. Правопис префіксів і суфіксів. Позначення чергування приголосних звуків на письмі. Правопис великої літери. Лапки у власних назвах. Написання слів іншомовного походження. Основні правила переносу слів з рядка в рядок. Написання складних слів разом і через дефіс. Правопис складноскорочених слів. Написання чоловічих і жіночих імен по батькові, прізвищ. Правопис відмінкових закінчень іменників, прикметників. Правопис *н* та *ни* у прикметниках і дієприкметниках, *не* з різними частинами прислівникового типу), разом і через дефіс (прислівників, службових частин мови, вигуків).

2. Лексикологія. Фразеологія

Лексикологія як учення про слово. Ознаки слова як мовної одиниці. Лексичне значення слова. Багатозначні й однозначні слова. Пряме та переносне значення слова. Омоніми. Синоніми. Антоніми. Лексика української мови за походженням. Власне українська лексика. Лексичні запозичення з інших мов. Загальноживані слова. Професійна, діалектна, розмовна лексика. Терміни. Лексика української мови з погляду активного й пасивного вживання. Застарілі й нові слова (неологізми). Нейтральна й емоційно забарвлена лексика. **Фразеологізми**. Поняття про стійкі сполуки слів і вирази. Приказки, прислів'я, афоризми.

3. Будова слова. Словотвір

Будова слова. Основа слова й закінчення. Значущі частини слова: корінь, префікс, суфікс, закінчення, сполучні голосні в складних словах.

Словотвір. Твірні основи при словотворенні. Основа похідна й непохідна. Основні способи словотворення в українській мові: префіксальний, префіксально-суфіксальний, суфіксальний, безсуфіксальний, складання слів або основ, перехід з однієї частини мови в іншу. Основні способи творення іменників, прикметників, дієслів, прислівників. Складні слова. Способи їх творення. Сполучні голосні [o], [e] у складних словах.

4. Морфологія

4.1. Іменник

Морфологія як розділ мовознавчої науки про частини мови. Іменник як частина мови: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Іменники власні та загальні, істоти й неістоти. Рід іменників: чоловічий, жіночий, середній. Іменники спільного роду. Число іменників. Іменники, що вживаються в обох числових формах. Іменники, що мають лише форму однини або лише форму множини. Відмінки іменників. Відміни іменників: перша, друга, третя, четверта. Поділ іменників першої та другої відмін на групи. Особливості вживання та написання відмінкових форм. Букви *-а(-я)*, *-у(-ю)* в закінченнях іменників другої відміни. Відмінювання іменників, що мають лише форму множини. Невідмінювані іменники в українській мові. Написання і відмінювання чоловічих і жіночих імен по батькові.

4.2. Прикметник

Прикметник як частина мови: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Розряди прикметників за значенням: якісні, відносні та присвійні. Явища взаємопереходу прикметників з одного розряду в інший. Якісні прикметники. Ступені порівняння якісних прикметників: вищий і найвищий, способи їх творення (проста й складена форми). Зміни приголосних при творенні ступенів порівняння прикметників. Особливості відмінювання прикметників (тверда й м'яка групи).

4.3. Числівник

Числівник як частина мови: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Розряди числівників за значенням: кількісні (на позначення цілих чисел, дробові, збірні) й порядкові. Групи числівників за будовою: прості й складені. Типи відмінювання кількісних числівників:

- 1) *один, одна;*
- 2) *два, три, чотири;*
- 3) *від п'яти до двадцяти, тридцять, п'ятдесят ... вісімдесят;*
- 4) *сорок, дев'яносто, сто;*
- 5) *двісті - дев'ятсот;*
- 6) *нуль, тисяча, мільйон, мільярд;*
- 7) *збірні;*
- 8) *дробові.*

Порядкові числівники, особливості їх відмінювання.

4.4. Займенник

Займенник як частина мови: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Співвіднесеність займенників з іменниками, прикметниками й числівниками. Розряди займенників за значенням: особові, зворотний, присвійні, вказівні, означальні, питальні, відносні, неозначені, заперечні. Особливості їх відмінювання. Творення й правопис неозначених і заперечних займенників.

4.5. Дієслово

Дієслово як частина мови: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Форми дієслова: дієвідмінювані, відмінювані (дієприкметник) і незмінні (інфінітив, дієприслівник, форми на *-но, -то*). Безособові дієслова. Види дієслів: доконаний і недоконаний. Творення видових форм. Часи дієслова: минулий, теперішній, майбутній. Способи дієслова: дійсний, умовний, наказовий. Творення форм умовного та наказового способів дієслів. Словозміна дієслів I та II дієвідміни. Особові та числові форми дієслів (теперішнього та майбутнього часу й наказового способу). Родові та числові форми дієслів (минулого часу й умовного способу). Чергування приголосних в особових формах дієслів теперішнього та майбутнього часу.

Дієприкметник як особлива форма дієслова: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Активні та пасивні дієприкметники. Творення активних і пасивних дієприкметників теперішнього й минулого часу. Відмінювання дієприкметників. Дієприкметниковий зворот. Безособові форми на *-но, -то*.

Дієприслівник як особлива форма дієслова: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Дієприслівники доконаного й недоконаного виду, їх творення. Дієприслівниковий зворот.

4.6. Прислівник

Прислівник як частина мови: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Розряди прислівників за значенням. Ступені порівняння прислівників: вищий і найвищий. Зміни приголосних при творенні прислівників вищого та найвищого ступенів. Правопис прислівників на -о, -е, утворених від прикметників і дієприкметників. Написання прислівників разом і через дефіс.

4.7. Службові частини мови

Прийменник як службова частина мови. Групи прийменників за походженням: непохідні (первинні) й похідні (вторинні, утворені від інших слів). Групи прийменників за будовою: прості, складні й складені. Зв'язок прийменника з непрямыми відмінками іменника.

Словникові диктанти

1. З-за, навколо, поперек, з-під, коло, всупереч, під, при, навкруги, протягом тижня, на випадок, в галузі, по відношенню, поруч з, з-понад, напередодні, з-межи.

2. Навпроти, поміж, під час, з-посеред, під кінець, з-поміж, внаслідок, коло, окрім, задля, наприкінці, вздовж, в інтересах, одночасно з, навпроти, з-проміж.

Сполучник як службова частина мови. Групи сполучників за значенням і синтаксичною роллю: сурядні (єднальні, протиставні, розділові) й підрядні (часові, причинові, умовні, способу дії, мети, допустові, порівняльні, з'ясувальні, наслідкові). Групи сполучників за вживанням (одиничні, парні, повторювані) та за будовою (прості, складні, складені).

Частка як службова частина мови. Групи часток за значенням і вживанням: формотворчі, словотворчі, модальні.

Словниковий диктант

Непохитний, ніколи, неволя, недарма, ніскільки, недооцінений, непорушно, не інакше, ні сюди ні туди, ні до чого, не дуже, негайний, недовиконувати, нізащо, неабиякий, ніякий, немовля, не зчутися, не писати, не стямитися, незлічений, недоказаний, нехотя, не цей, ні живий ні мертвий, не так, ні один, ніде, негайний, неписьменний.

4.8. Вигук

Вигук як частина мови. Групи вигуків за походженням: непохідні й похідні. Значення вигуків. Звуконаслідувальні слова.

5. Синтаксис і пунктуація

5.1. Словосполучення

Предмет і завдання синтаксису. Словосполучення й речення як основні одиниці синтаксису. Підрядний і сурядний зв'язок між словами й частинами складного речення. Головне й залежне слово в словосполученні. Типи словосполучень за морфологічним вираженням головного слова. Словосполучення непоширені й поширені.

5.2. Речення

Речення як основна синтаксична одиниця. Граматична основа речення. Порядок слів у реченні. Види речень у сучасній українській мові: за метою висловлювання (розповідні, питальні й спонукальні); за емоційним забарвленням (окличні й неокличні); за будовою (прості й складні); за складом граматичної основи (двоскладні й односкладні); за наявністю чи відсутністю другорядних членів (непоширені й поширені); за наявністю необхідних членів речення (повні й неповні); за наявністю чи відсутністю засобів ускладнення (однорідних членів речення, вставних слів, словосполучень, речень, відокремлених членів речення, звертання). Розділові знаки в кінці речення.

5.2.1. Просте двоскладне речення

Підмет і присудок як головні члени двоскладного речення. Особливості узгодження присудка з підметом. Способи вираження підмета. Типи присудків: простий і складений (іменний і дієслівний). Способи їх вираження. Тире між підметом і присудком.

Другорядні члени речення у двоскладному й односкладному реченні. Означення узгоджене й неузгоджене. Прикладка як різновид означення. Додаток. Типи обставин за значенням. Способи вираження означень, додатків, обставин. Порівняльний зворот. Функції порівняльного звороту в реченні (обставина способу дії, присудок).

5.2.2. Односкладні речення

Граматична основа односкладного речення. Типи односкладних речень за способом вираження та значенням головного члена: односкладні речення з головним членом у формі присудка (означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові, безособові) та односкладні речення з головним членом у формі підмета (називні). Способи вираження головних членів односкладних речень. Розділові знаки в односкладному реченні.

5.2.3. Неповні речення

Поняття неповного речення. Неповні речення з пропущеними головними членами речення. Неповні речення з пропущеними другорядними членами речення. Еліптичні неповні речення. Тире в еліптичному неповному реченні.

5.2.4. Просте ускладнене речення

Узагальнювальні слова в реченнях з однорідними членами. Речення зі звертанням. Звертання непоширені й поширені. Речення зі вставними словами, словосполученнями, реченнями, їх значення. Речення з відокремленими членами. Відокремлені означення, прикладки – непоширені

й поширені. Відокремлені додатки, обставини. Відокремлені уточнювально-пояснювальні члени речення.

5.2.5. Складне речення

Ознаки складного речення. Засоби зв'язку простих речень у складному.

Типи складних речень за способом зв'язку їх частин: сполучникові й безсполучникові. Сурядний і підрядний зв'язок між частинами складного речення.

5.2.5.1. Складносурядне речення

Єднальні, протиставні та розділові сполучники в складносурядному реченні. Смыслові зв'язки між частинами складносурядного речення. Класифікація складносурядних речень. Пунктуація в складносурядному реченні.

5.2.5.2. Складнопідрядне речення

Складнопідрядне речення, його будова. Головне й підрядне речення. Підрядні сполучники й сполучні слова як засоби зв'язку у складнопідрядному реченні. Основні види підрядних речень: означальні, з'ясувальні, обставинні (місця, часу, способу дії та ступеня, порівняльні, причини, наслідкові, мети, умовні, допустові). Складнопідрядні речення з кількома підрядними, їх типи за характером зв'язку між частинами:

- 1) складнопідрядні речення з послідовною підрядністю;
- 2) складнопідрядні речення з однорідною підрядністю;
- 3) складнопідрядні речення з неоднорідною підрядністю.

Розділові знаки в складнопідрядному реченні.

5.2.5.3. Безсполучникове складне речення

Типи безсполучникових складних речень за характером смислових відношень між складовими частинами-реченнями:

- 1) з однорідними частинами-реченнями (рівноправними);
- 2) з неоднорідними частинами (пояснюваною і пояснювальною).

Розділові знаки в безсполучниковому складному реченні.

5.2.3.4. Складні речення з різними видами сполучникового й безсполучникового зв'язку

Складні речення з різними видами сполучникового й безсполучникового зв'язку. Розділові знаки в багатокомпонентних складних реченнях.

5.3. Способи відтворення чужого мовлення

Пряма й непряма мова. Речення з прямою мовою. Слова автора. Заміна прямої мови непрямою. Цитата як різновид прямої мови. Діалог. Розділові знаки при прямій мові та діалозі.

6. Стилїстика

Стилї мовлення (розмовний, науковий, художній, офіційно-діловий, публіцистичний), їх основні ознаки, функції.

7. Зв'язне мовлення

Загальне уявлення про спілкування й мовлення; види мовленнєвої діяльності; адресант і адресат мовлення; монологічне й діалогічне мовлення; усне й писемне мовлення; основні правила спілкування. Тема й основна думка висловлювання. Вимоги до мовлення (змістовність, логічна послідовність, багатство, точність, виразність, доречність, правильність). Текст, поділ тексту на абзаци, мікротеми. Мовні засоби зв'язку речень у тексті. Типи мовлення (розповідь, опис, роздум). Структура тексту типу розповіді, опису, роздуму.

5.2. Методичні рекомендації до повторення правил з орфографії та пунктуації української мови

Уживання м'якого знаку

1. У кінці слова м'якість зубних приголосних завжди позначається м'яким знаком: *молодь, мить* .

2. У середині слова м'якість зубних приголосних позначається м'яким знаком лише перед твердими нешиплячими: *їдьте, боротьба*.

3. Перед постійно м'якими (або пом'якшеними) і шиплячими м'який знак не ставиться: [с'в'ато] *свято*, [дз'в'акнути] *дзвякнути* .

4. Після букв, що позначають губні, передньопіднебінні і задньоротові, м'який знак у кінці слова і перед наступним приголосним не ставиться: *кров, сім*.

Уживання апострофа

1. Апостроф ставиться перед *я, ю, є, ї* після губних *м, в, п, б, ф*, якщо ці губні стоять:

- а) на початку кореня: *в'язка, в'язати*;
- б) після голосного : *здоров'я, риб'ячий*;
- в) після *р*: *черв'як*;

2. Апостроф ставиться перед *я, ю, є, ї* і після *р*, якщо далі у вимові чується звук [й]: [бур'ян] *бур'ян*.

3. Апостроф ставиться перед *я, є, ю, ї* після префіксів, які кінчаються на приголосні (*від-, під-, над-, перед-, роз-, без-, з-, в-, об-, між-*): *від'ємний*.

М'який знак і апостроф в іншомовних словах

1. В іншомовних словах м'яким знаком позначається м'якість зубних приголосних також перед *й, я [йа], ю [йу], є [йе], ї [й]*: *батальйон* [л'йон].

2. В іншомовних словах апостроф перед *я, є, ю, ї* ставиться не тільки після губних та *р*, а й після шиплячих та задньоротових , якщо після них чується звук [й]: *комп'ютер* [пйу].

3. Апостроф в іншомовних словах не ставиться перед *я, ю*, якщо ці букви позначають пом'якшення попереднього приголосного : *бюро* [б'у].

Подовжені м'які приголосні

1. Подовжуються м'які зубні і пом'якшені шиплячі приголосні, якщо вони стоять між двома голосними:

а) в іменниках середнього роду: *знаряддя, чуття*;

б) в орудному відмінку однини іменників третьої відміни: *тінь – тінню, сіль – сіллю*;

в) у словах *Ілля, суддя, стаття, рілля, зрання, спросоння, навмання, попідтинню, попідвіконню*.

2. Якщо м'який приголосний стоїть не між двома голосними, то подовження не відбувається: *життя – щастя, знання – знань*.

Подвоєння букв унаслідок збігу

1. Подвоюються букви на межі значущих частин слова, якщо одна з них кінчається, а друга починається на ту саму букву: *віддати* (від + дати), *беззвучний* (без + звучний).

2. Подвоюється **ч** в іменниках, утворених від прикметників на *-цьк* (ий); *Вінниччина* (вінницьк + ина), *козаччина* (козацьк + ина).

3. Подвоюються внаслідок різних збігів ще в словах *бовваніти, ссати, лляний* (льняний), *овва, ввесь* і похідних.

Правопис ненаголошених *є* та *и*

1. Написання ненаголошених [є] та [и] перевіряємо наголосом: *весна*, бо *весни, далеч* бо *далекий*.

2. Пишемо *є*, якщо при змінювані неясний звук випадає: *серпень*, бо *серпня; палець*, бо *пальця*.

3. Пишемо *є*, якщо при змінювані неясний звук чергується з [і]: *осені*, бо *осінь; каменя*, бо *камінь*.

4. Пишемо *є* в сполученнях *-єре-, -еле-*: *перейти, передгір'я*.

5. Пишемо *и* у відкритих складах *-ри-, -л -* у словах *бриніти, бринчати*.

6. У деяких словах (переважно іншомовних) написання *є* та *и* ніяк не перевіряється: *апельсин, бензин, бетон, декада, делегат, демократія*.

Основні правила української пунктуації

РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ПРИ ОДНОРІДНИХ ЧЛЕНАХ РЕЧЕННЯ

КОМА ставиться

1. Між однорідними членами речення за відсутності сполучників. Наприклад:

Вечір був чарівний, зоряний, пісенний (О. Гончар).

Роботу виконали швидко, якісно, доботно (П. Загребельний).

2. Перед протиставними сполучниками *а, але, проте, зате, однак, та* (у значенні *але*). Наприклад:

Мудрий ніхто не вродився, зате навчився (Нар. творчість).

Це не вогні, а зірки, чисті, високі, мінливі (П. Воронько).

3. Перед єднальними (*і, й, та* (в значенні *і*) *та й, також, ні–ні, і–і*) і розділовими (*чи–чи, хоч–хоч, або чи, то–то, не то–не то, чи то–чи то*) сполучниками, якщо вони повторюються. Наприклад:

Низькі хмари сміялися то дощем, то навіть мокрим лапатим снігом (О. Журлива).

Ставки – це блакитні очі землі. Їм теж треба дивитися і на сонце, і на зорі, і на людей... (М. Стельмах).

4. При парних сполучниках (*як–так і, не тільки – але(й), не стільки – скільки*) кома ставиться перед другим сполучником. Наприклад:

Олександр Довженко не тільки в розмовах з друзями, не тільки в прилюдних виступах, але всією своєю творчістю завжди сміливо вторгався в саме життя (М. Рильський).

5. Між однорідними членами, з'єднаними сполучниками попарно, кома ставиться між кожною парою. Наприклад:

Наука і труд, знання і школа дбайливо кличуть до мети (П. Усенко).

Стрімкі осокори й розлогі верби, ошатні липи й зажурені ясени обступили узбіччя дороги (О. Гончар).

Кома не ставиться

1. Між однорідними членами, коли єднальні, розділові або протиставні сполучники вжито один раз. Наприклад:

Сила та розум – краса людини (Нар. творчість).

По вулиці вітер віє та сніг замітає (Т. Шевченко).

2. Перед першим повторювальним сполучником, якщо з нього починається перелік. Наприклад:

Моє щастя – Вітчизни простори, оповиті і сонцем, і хмелем, і зерном (М. Стельмах).

3. Якщо повторюваний сполучник і з'єднує різні однорідні члени. Наприклад:

Людина – відверта і послідовна в своїй праці і пристрасна в житті (М. Рильський).

4. При повторенні сполучників, коли однорідні члени речення є сталим виразом. Наприклад:

Ні риба ні м'ясо; ні слуху ні духу; ні туди ні сюди.

5. Між двома дієсловами в однаковій формі, одне з яких означає рух, друге – його мету. Наприклад:

Не журився, козаченьку, не журися, а на тую дівчиньку піди подивися (Нар. творчість).

6. Якщо між двома однаковими словами стоїть заперечна частка. Наприклад:

Ти гукай не гукай, а літа не почують (Б. Олійник).

ТИРЕ ставиться

1. При протиставленні. Наприклад:

Тільки нам вже жити – не вмирати, зерно сіять, зацвітати знов (А. Малишко).

2. Коли наступний однорідний член (присудок) уточнює, виражає наслідок, швидку зміну подій, причину попередньої дії. Наприклад:
Ніч, озеро, комиші внизу шумлять – шумлять дуже, тривожно (О. Гончар).

КРАПКА З КОМОЮ ставиться

У реченнях складної синтаксичної конструкції, де виражено не одну, а кілька думок, далеких за змістом; кожна з цих думок оформлена як поширене ускладнене речення і має свої розділові знаки. Наприклад:
Віє вітер з поля на долину, над водою гне з вербою червону калину; на калині одинокє гніздечко гойдає (Т. Шевченко).

Означення відокремлюються комами

1. Поширені узгоджені означення, що стоять після означувального слова. Наприклад:

Потім на танок зійшов дід, весь білий, як кажуть, біліше прядива (П. Панч).

2. Поширені та непоширені узгоджені означення, якщо між ними та означувальним іменником є інші члени речення. Наприклад:

Нарешті сніг закружляв, лапаний і сріблястий (Панас Мирний).

3. Одиничні чи поширені означення, які пояснюють особовий займенник. Наприклад:

Теплі й ніжні, вони ховали у собі позолочену сонцем воду літніх дощів (М. Коцюбинський).

4. Узгоджені означення, виражені прикметниковими і дієприкметниковими зворотами, якщо вони стоять перед пояснювальним словом і мають додатковий причинний, обставинний або допустовий відтінок. Наприклад:

Ця думка, несподівана для мене самого, палила щастям моє серце (І. Микитенко).

Вітер, пухотливий і рвучкий, шарудів опалим листям (П. Панч).

5. Узгоджені поширені означення, що стоять не поруч пояснювального слова і виділені при вимові паузами незалежно від їхнього значення і позиції. Наприклад:

То, сполошена несподіваною перервою в грі, бігла сюди ворожа команда (Ю. Смолич).

6. Неузгоджені означення, які мають особливе смислове навантаження, а при вимові є відповідна пауза. Наприклад:

Це були неприємні і страшні озера, з чорною водою і чорними торф'яними берегами (І. Багмут).

Не відокремлюються комами

1. Узгоджені означення, виражені зворотами, що стоять безпосередньо перед пояснювальними словами і не мають обставинного відтінку у значенні. Наприклад:

Очолювана нею ланка стала для буряководів області справжньою школою передового досвіду (З газ.).

2. Узгодженні означення, що стосуються присвійних займенників.
Наприклад:

Усі учасники конференції півколом ставали навкруг пам'ятника (З газ.).

3. Неузгодженні означення, якщо немає інтонаційного і смислового виділення. Наприклад:

А хлопці в піджаках у шапках сиділи за книжками (А. Головка).

Прикладки відокремлюються комами

1. Одиначні узгодження прикладки, якщо вони стоять після іменника, що є власною назвою. Наприклад:

Іван Дробот, молодий танкіст з надзвичайно приємним і скромним лицем, хвилювався (О. Довженко).

2. Поширені прикладки, що стосуються іменника загальної назви. Наприклад:

Альбатроси, морські мандрівники, йшли назустріч людям (П. Панч).

3. Прикладки, що стосуються особового займенника, незалежно від місця в реченні. Наприклад:

Молодість, сили, життя – їй оддам, моїй коханій (М. Коцюбинський).

4. Прикладки, що вживаються із сполучником як і мають причиновий відтінок значення. Наприклад:

Автор „Кобзаря”, як глибокий революційний мислитель, утверджувач високохудожнього реалізму, накреслив шляхи розвитку для всієї новітньої української літератури (О. Гончар).

5. Прикладки, що приєднуються до пояснювальних ними слів, уточнюючими словами (*наприклад, особливо, а саме, на ім'я, як-то, зокрема, тобто, або* тощо) При словах *як-то, а саме* кома ставиться перед ними, а після них двокрапка. Наприклад:

Ліс, або, як серби кажуть, шума – це не просто сосни та дуби (М. Рильський).

Весна завітала в наші краї, в садах дерева, а саме: груші, яблуні, вкрилися буйним цвітом (З газ.).

З'явився молодий чоловік, з відкритим поглядом завжди усміхнених очей, родом він був з Полісся, а за походженням – з молдаван – переселенців (З журн.).

Не відокремлюються комами

1. Прикладки із сполучником як, коли немає причинного відтінку в значенні. Наприклад:

Ліс зустрів мене як друга ... (М. Рильський).

2. Прикладки із сполучником як, коли вони мають значення „в ролі кого, чого”. Наприклад:

Як представник і керівник радикальної партії Франко проїжджав по Галичині (О. Дейч).

Прикладка, яка пишеться через дефіс

1. Прикладка, яка стоїть після власної назви і тісно пов'язана змістовно.
Наприклад:

Славутич-ріка тече з давнини нашої (Б. Олійник).

2. Узгоджена прикладка, коли обидва іменники – загальні назви.
Наприклад:

*Кожен меч-промінь світла небесного з вправ згори й знов угору зроста;
кожен звук-відгук сили одвічної, що руйнує й будує світа* (Леся Українка).

Відокремлюється тире

1. Прикладка, яка має уточнююче значення, чи вже має у своєму складі розділові знаки. Наприклад:

У всіх людей одна є спільна мова – братерська любов (Леся Українка).

Додатки відокремлюються комами

Із словом *крім* (*окрім, oprіч*) – завжди, з іншими словами з прийменниками *замість, за винятком*, прислівниками – *особливо, зокрема, часом, часто, завжди*, частками – *навіть, аж*, сполучниками *хоч не тільки... але й* – якщо цього вимагає смислове і стилістичне навантаження. Наприклад:
Крім того, для нашої служби просто необхідні і такі природні дані, як спостережливість, кмітливість, витримка (З газ.).

Третю добу замість води ми їли сніг (О. Гончар).

РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ПРИ ВІДОКРЕМЛЕНИХ ЧЛЕНАХ РЕЧЕННЯ

КОМАМИ відокремлюється

1. Уточнювальні та пояснювальні члени речення, які пов'язані з уточнюючим словом інтонаційно та сполучниками *або, а саме, тобто*.
Наприклад:

Туди, де мій дім, і хочу я летіти (Б. Олійник).

2. Уточнювальні обставини (крім допусту). Наприклад:
Тут, біля меморіалу, зібралися колишні воїни (З газ.).

ТИРЕ відокремлюється

1. Коли підмет і додаток уточнюють або пояснюють прикладки, як-от:
І на плантаціях нашого головного хліба – озимини – роботи нині не бракує (З газ.).

2. Якщо уточнювальним є присудок. Наприклад:
Від вибухів у вухах шуміло з ревно, гуло і гупало (З газ.).

3. Коли пояснювальні члени речення приєднуються без сполучника.
Наприклад:

У людини одна турбота – думати про хліб (Панас Мирний).

4. Якщо уточнювальним є узгоджене означення. Наприклад:
Воювати довелося на землях сусідньої – Естонської – держави (З газ.).

5. Прикладка, яка має уточнююче значення, чи вже має у своєму складі розділові знаки. Наприклад:

У всіх людей одна є спільна мова братерська любов (Леся Українка).

Уточнювальні й пояснювальні члени речення не відокремлюються

1. Коли вони не виділяються ні паузою, ні змістом. Наприклад:

У шкільному садку за вигоном чорніли руїни маєтку (А. Головка).

2. Якщо обставина чи означення охоплюють уточнювальні чи пояснювальні члени речення з ширшим змістом. Наприклад:

У Черкасах на Пагорбі Слави, над самим Дніпром, відкрито меморіальний комплекс (З газ).

РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ПРИ ВСТАВНИХ І ВСТАВЛЕНИХ КОНСТРУКЦІЯХ КОМАМИ виділяються

1. Вставні слова, які:

а) підкреслюють імовірність чи вірогідність повідомлюваного: *мабуть, зрозуміло, певно, здасться* тощо – або виражають різні почуття: *на щастя, на жаль, як на зло* тощо;

б) указують на зв'язок думок, послідовність викладу, висновки: *до речі, по-перше, проте, однак, взагалі* тощо;

в) указують на джерело повідомлення: *за словами..., кажуть...* тощо;

г) ужиті з метою привернути увагу співрозмовника до висловленої думки: *уявіть собі, даруйте, прошу, розумієте* та ін.

Наприклад:

Мабуть, людині не можна відриватися від рідного берега (Ю. Мушкетик).

На жаль, реальне життя знекровлює найчистіші мрії (М. Мельник).

До речі, ти мене так і не дочекався (О. Гончар).

Кажуть, сніг на полі – хліб у коморі (Нар. творчість),

Це вже, даруйте, проза життя (О. Довженко).

2. Вставні словосполучення та речення, якщо вони приєднуються сполучними словами, а також без них. Наприклад:

Полювання, як ви потім побачите, потребує чимало часу (Остап Вишня).

ДУЖКАМИ виділяються

1. Вставлені слова або речення, якщо вони вживаються як додаткове зауваження і за змістом не пов'язані з основним текстом. Наприклад:

За селом зелено-зелено, і по хвилях переливи червоні (од сонця) (А. Головка).

2. Прізвище автора і назва твору, які стоять після цитати, авторські зауваження

тощо. Наприклад:

Вона (Леся Українка) троянда в морі квітів (З журн.)

3. Вставлені речення, які доповнюють, уточнюють усе речення або якийсь його

член, або містять оцінку повідомлюваного. Наприклад:

Чи справді там було, чи може, хто збрехав (хто ворогів не мав!), – а не все –

катюзі, як кажуть, буде по заслuzі (Л. Глібов).

ТИРЕ виділяються

Вставлені слова або конструкції, коли вони мають характер додаткового повідомлення і немає потреби різко виділяти їх з тексту основного речення. Наприклад:

Є люди на землі – а то б не варто й жити, – що крізь щоденний труд уміють і любити, і усміхатися, й мислити, шукати... (М. Рильський).

5.3. ЗРАЗКИ ДИКТАНТІВ ДО ВСТУПНОГО ЕКЗАМЕНУ

Зразки диктантів

Для вироблення практичних вмінь з орфографії необхідно писати диктанти різних типів – словникові та зв'язні тексти. Подаємо необхідні зразки диктантів на основні орфограми.

Подвоєння приголосних

Словникові диктанти

Наріччя, бадьорістю, задоволення, міццю, довголіття, знання, підніжжя, спросоння, узлісся, чуйністю, ллються, Полісся, Поволжя, розповіддю, жалістю, вбрання, забарвлення, любов'ю, папороттю, статтею, Ілля, середньовіччя, щедрістю, прибуття, кров'ю, вороння, новосілля, надбання.

Створений, покликання, вдосконаленістю, натхнення, благословенний, вимушеність, змінний, невблаганний, левиний, багатогранність, улюблений, заборгованість, оздоблення, огненний, нездоланний, безталанний, незнищенний, занепокоєння, олов'яний, сторонній, священний.

Нескінченно – нескінчено, незрівнянний – незрівняний, неоцінений – неоціненний, невпізнаний – невпізнаний.

Спрощення в групах приголосних

Словниковий диктант

Захисний, пестливий, улесливий, тижневик, кістлявий, шістнадцять, проїзний, чесний, кореспондентський, аванпостний, слати, сонце, пізній, безвартісний, благовісний, швидкісний, рискнути, хвастнути, пісний, студентський, зап'ястний.

Вживання м'якого знаку

Словникові диктанти

Бадьорість, письмо, учительці, погодься, тьохкати, сміється, пишеш, співець, сльозинка, тьмяніти, п'ятсот, чесність, знання, окраєць, ллється, реальний, по - козацькому, секретар, ганьба, дізнається, чіткість, вістю,

сіллю, розкіш, вишеньці, льотчик, різьбяр, менший, мільйон, знудьгована, юнацький.

Насип, хвилюється, ніч, сімдесят, кобзар, сніп, серйозність, літній, сніжний, кузня, чотирма, дзьобати, стоять, сльоза, кір, рахуеш, сопілці, їздець, насип, поставте, галузь, тенькати, ліхтар, перевір, станьте, любов, дьоготь, заходьмо, зустрічаєшся, голуб.

Правопис префіксів

Словникові диктанти

Розтрусити, розчесати, прецікавий, сполох, пригасити, схвалений, зцементувати, розхвилюватися, безсмертний, прірва, зігнути, приморозити, зібрати, зірватися, безчесний, схуднути, зчистити, зсадити, розпитати, приглушити, прибічник, прив'янути, представник

Премудрий, припливати, прірва, примирення, предовго, привезли, приглушений, прізвисько, притримати, презлий, прикласти, прізвище, прехитрий, приміський, присвячений, розсувати, зіпсувати, схвалити.

Правопис слів іншомовного походження

Словникові диктанти

Систематичний, позиція, інстинкт, цивілізований, маса, іммігрант, суфікс, шосе, Чилі, таксі, диспансер, Рим, ательє, тонна, Аргентина, пацієнт, дієз, Адріатика, руїна, Лейпциг, п'єса, Лісабон, дезінформація, прем'єра, кондотьєр, каньйон, авторитет, кювет, курйоз.

Директор, цифра, Міссісіпі, Іліада, безідейний, Флорида, аудієнція, кар'єра, бізнес, графік, клієнт, інститут, інтерв'ю, Ньютон, шприц, рюкзак, миш'як.

Серйозний, брутто, бал, аудиторія, мільярд, ательє, конференсьє, бюджет, фюзеляж, бюро, Арктика, Цюрих.

Вживання великої літери

Словниковий диктант

Юрій Клен, Квітка-Основ'яненко, шевченкіана, дизель, кияни, Нестор Літописець, Робінзон, Кобзар, мічурінець, Зиновій-Богдан, Червона Шапочка, муза, Марія-Тереза, русалка, Іван Петрович Котляревський, запорожці, пушкініст, німфа, Данило Галицький, львів'янин, Ахіллес, українець, Ярослав Мудрий.

Нобелівська премія, Грінченків словник, пушкінські рукописи, Шевченківська премія, франківські сонети, Франківська кімната, Лесин зошит, Піфагорова теорема, київська молодь, дамоклів меч, бальзаківські традиції, Андрієві книжки, прокрустове ложе, шевченківський стиль, Тичинине слово, базедова хвороба, Шевченкові поезії.

Львівський обласний відділ охорони здоров'я, Краснодарський край, Центральна рада, Шевченківський районний відділ народної освіти м. Києва, Науково-дослідний інститут гігієни харчування, Міністерство культури і мистецтв України, Національна академія наук України, Національно

академічний театр опери та балету імені Тараса Шевченка, Будинок учителя кафедра української мови Національного педагогічного університету імені П.Вірського, журнал „Всесвіт”, Гельсінська спілка, Федерація незалежних профспілок України.

Збройні сили України, Президент України, народний артист України, Генеральний прокурор України, лауреат Державної премії Тараса Шевченка, Голова Верховної Ради України, кандидат наук, міністр, декан, Прем'єр - міністр Канади, президент НАН України, заслужений діяч мистецтв України, Генеральний секретар ООН, член-кореспондент, міністр освіти і науки України, Посол Республіки Польща.

Складні слова

Словникові диктанти

Двадцятирічний, соціально-економічний, співавтор, перекотиполе, верболіз, прем'єр-міністр, телеапаратура, напівсон, чорногуз, хлопець-богатыр, білосніжний, гірко-солоний, жовтогарячий, світло-зелений, сніжно-білий, дизель-мотор, трудовень, шестиденка, кіловат-година, дев'ятисотий, свіжозрубаний, машинобудівний, теплообмінний, семиразовий, поперечношліфувальний, аграрно-сировинний, історико-культурний, військовозобов'язаний.

Віднині, вгору, навесні, наостанок, зроду-віку, без відома, в позику, на радощах, деколи, навздогін, по-своєму, начебто, помовчїть-бо, тільки що, по можливості, позавчора, надвоє, усередині, урівень, по ширості, у стократ, по-господарськи, будь-що-будь, начебто, далеко-далеко, як-не-як, куди-небудь, якби, день у день, дарма що, анітрохи, щодня, щоправда.

ООН, НАН України, профтехосвіта, облвно, загс, юннат, драмстудія, стінгазета, держустанова, ГЕС, телепередача, США, райвно, Держкомінформ України, Укоопспілка, медуніверситет, ВАК, УТН, СНД, облвиконком, Укрпрофрада.

Апостроф

Словникові диктанти

I. Zobov'язання, возз'єднання, м'язи, перед'ювілейний, рум'яний, надвечір'я, мавпячий, Лук'янчук, рясний, тьмяний, узгір'я, врятувати, п'ятірка, Солом'яний, порядок, зіп'ятись, з любов'ю, трав'яний, солов'їний, різьбяр, Лук'янович, багрянець, невід'ємний, здоров'я.

II. Цвяшок, без'ядерний, в'їжджений, бур'янистий, торф'яний, дзвякнути, матір'ю, на узгір'ї, в'язкий, духмяний, від'ємний, об'явник, м'якшати, зап'ястя, безгромів'я, морквяний, священний, Лук'янівський, узголів'я, пред'явницький, з'їзд, з'ясувати.

ДІДОВА ХАТА

Ніяку хату так не любили бусли, як дідову. Її стара, зелена та горбкувата, наче вкрита луговими купинами, стріха ранньою весною зацвітала великими чорно-білими квітами - то з усього села зліталися сюди бусли. Торохкотіли у небо довгими червоними дзьобами, а потім штурхали один одного грудьми й били крилами, спихаючи з гребеня даху, вони билися за гніздо, найкраще на увесь виднокіл.

Воно було дуже старе і від того велике й міцне, вимощене так, наче вросло у стріху.

Як казали люди, у буслів була своя причина, щоб домагатись саме цього гнізда. Мовляв, розумні птахи знали, що дідова хата ніколи не загориться і тиснулись сюди, хоч на сусідніх будинках клали їм колеса, і вимощували*гребені старим бур'яном, аби приманити. Бусли ж лиш тоді розлітались на інші обійстя, коли на дідовому утверджувались хазяї - старі й дужі птахи, що роками жили тут. І так до наступної весни, а там починалося усе спочатку.

Люди заздрили старому Тарасові, що так умів причаровувати до себе буслів, бо, звісно, де на хаті бусол, там у хаті й щастя. І людей можна було зрозуміти, адже лиш кілька років, як закінчилася Велика Вітчизняна війна, і ще не вляглися страхи, ще не покидали їх сни, в яких завивали бомби, і не тільки діти, а й дорослі схоплювалися вночі й бігли до дверей, щоб рятуватись. Тож не дивно, що кожен хотів, аби на хаті в нього жили бусли, бо були вони прикметою спокою, безпеки, миру й щастя, а цього хотів кожен - і старий, і малий . (223 сл.)

РІДНЕ ПОЛЕ

Пензлі були рівнесенькі, тонкі, однакової довжини, мов щойно застругані олівці, їх було багато: для кожної фарби - окремий пензель. Катерина їх робила сама з волосинок пухнастого хвоста домашнього кота. То й справді дуже важливо, яким буде пензлик.

Усеньке літо малювала Катерина картину „Рідне поле". Не маючи сама міцного здоров'я, Катерина Білокур особливо ревно любила усе здорове, прекрасне, досконале. З діда-прадіда селянка, вона не переставала дивуватися незбагненній силі землі, скропленої дощем і зігрітої сонцем: з малесенького зернятка, вкинутого у пухку ріллю, виростає отака краса! Десь беруться з води, землі і світла найтонші переливи червоного, жовтого, вишневого, рожевого, блакитного!

Де знаходить природа такі розмаїті барви, що їх не відтворити точно жодною фарбою, жодним пензлем! Ой, як хотілося жінці бодай хоч трохи передати цю красу на папері! На її малюнках квіти вражали своїми дивовижними формами, багатством кольорів.

„Як тебе прославити, рідна земле? - не раз думала художниця. - Не одною квіткою змалювати, не одним кущем чи деревом, а всю тебе показати, - широку, прекрасну й родючу?"

Художниця знайшла барви, щоб змалювати поетичний образ землі, яка ще оповита сизим ранковим туманом, але вже виграє кольорами веселки. Вона передала поле як неозорий простір земної кулі - широкий, як море, що сягає у незміряну далину „Рідне поле" - одна з найвідоміших картин художниці. Розглядаючи полотна Катерини Білокур, переконаєшся, що вона - справжній самородок у морі народних талантів. (225 сл.)

(За Д. Степановим)

ЗВ'ЯЗОК ІЗ ЗЕМЛЕЮ

Ніколи перше не почував я так ясно зв'язку з землею, як тут. У містах земля одягнена в камінь й залізо і тому недоступна. Тут я став близький до неї. Свіжими ранками я перший будив сонну ще воду криниці. Коли порожнє відро плескалось денцем об її груди, вона ухала гучно спросоння у глибині й ліниво вливалась у нього. Потому темніла на сонці. Я пив її, свіжу, холодну, ще повну снів, і хлюпав нею собі у лице.

Після того було молоко. Білий пахучий напій пінивсь у склянці, і, прикладаючи його до уст, я знав, що то вливається в мене м'яка, як дитячі кучері, вика, на якій тільки ще вчора цілими роями сиділи фіолетові метелики цвіту. Я п'ю екстракт луки.

Або той чорний разовий хліб, який так гарно, по-сільськи, пахне. Він мені близький, наче дитина, що зросла на моїх очах. Он біжить він полями, як дикий вовнистий звір, і вигинає хребет. А край ниви стоять вітряки, наче пастки на нього.

Я тут відчуваю себе багатим, хоч нічого не маю. Всю землю, велику, розкішну, я вмещаю в собі. І тоді здається мені, що ще більше права маю на неї. (185 слів)

(За М. Коцюбинським)

КОРАБЛЕБУДУВАННЯ НА РУСІ

Яскравими сторінками воєнного мистецтва назавжди лишилися в історії знамениті морські походи київських князів. Кораблі русичів добре знали на Чорному морі, бачили на Каспії, запливали вони і до берегів Сирії.

З давніх-давен на Русі процвітало кораблебудування. Київські умільці постійно придумували нові типи суден. Від перших примітивних човнів, видовбаних або випалених у стовбурі дерева, руський флот пройшов великий шлях розвитку. З'явилися човни довжиною до п'ятнадцяти метрів, які вмещували до півсотні воїнів.

Наближаючись до ворога, одні з них гребли, затулені щитами, інші натягували луки або стискали в руках списи, готуючись до ближнього бою. Були на таких човнах вітрила, які ставали доброю підмогою гребцям при попутному вітрі.

Пізніше на Русі з'явилися великі кораблі, в яких під палубою сиділи гребці, заховані від ворожих стріл і каменів. У них були високі щогли та по кілька вітрил. На цих же суднах плавали руські купці до найдальших земель. Бо Київ, інші великі міста нашої землі вели жваву торгівлю з багатьма народами.

Історія флоту Київської Русі — промовисте свідчення талановитості її людності, яка вміла створити найсучаснішу для того періоду історії техніку й уміло користуватися нею. Це був, як бачимо, народ-трудівник, народ-воїн, народ-будівничий. (192 слова).

(За М. Слабошпицьким)

КОЗАЦЬКЕ ЖИТЛО

Січ - ото в запорожців кріпость. Коло неї були окопи, вали, а всередині дзвіниця була така, що в неї й гармати ставились...

У Січі - так там жили все по куренях, по скільки там сот чоловік. Та й курені були великі. Ставились курінь до куреня причілкою, а в них були стовпи й сволоки. А по степах жили в землянках, або, по-їхньому, бурдюгах: так чоловік по п'ятнадцять, а то й менш.

Оце викопає козак яму, обставить її чим там попало, обліпить, обмаже, поставить піч хліб пекти, зробить кабицю страву варити та й живе. Димарів тоді не було. Зимом як розпалить камінь, так він аж горить — уже холодно не буде.

В деяких землянках було і вбранство: по стінах висіла зброя всяка, а на покуті стояли образи — усе розмальовані. Попід стінами ставили лавки, ослончики, щоб було де сісти.

Землянок запорожці ніколи не замикали. Як їдуть куди або йдуть, то так і кидають їх: ніхто нічого не зачепить. Хто хочеш, той і заходь у землянку. Як хочеш їсти, розводь вогонь, бери казан, вари страву, яка там зоставлена, їж, пий, спочивай – заборони не було. А приїде хазяїн, так ще й радий гостеві, бо то тільки й родина йому на широкому степу. Він йому радий, він його і привітає.

Хазяїн їде куди, так ще й зоставляє страву для подорожнього. Хто хоч, заходь. Та й заходять, було. Наїдяться, нап'ються на дурничку та зроблять хрест, поставлять його серед землянки – це означає, що були гості й дякують господареві. (220 слів)

6. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Блик О.П. Фонетика, орфоєпія, графіка, орфографія. – К., 1988.
2. Глазова О.П. Українська орфографія: Навч. посібн. – Харків, 2004.
3. Глазова А.П. Українська пунктуація: Навч. посібн. – Харків, 2004.
4. Козачук Г.О. Українська мова для абітурієнтів: навч. посібн. – К. : Вища школа, 2007.
5. Козачук Г.О., Шкурятяна Н.Г. Практичний курсу української літературної мови: навч. посібн. – К., 1993.
6. Ладоня І. О. Українська мова : навч. посібн. для студ. ВНЗ I–II рівнів акредитації. – К. Вища школа, 2001.
7. Орфографія української мови: просто про складне / І. Радченко. – К. : Шкільний світ, 2008.
8. Сучасна українська мова. Довідник / Л.Ю. Шевченко, В.В. Різун, Ю.В. Лисенко; за ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1993.
9. Ткаченко Є.М. Українська мова: Пунктуація: правила, вправи, диктанти. – Навч. пос. – Харків: Консум, 2001.
10. Український правопис. – 4-е вид., випр: і доп. – К.: Наук, думка, 1993.
11. Шевченко Л.Ю., Різун В.В., Лисенко Ю.В. Сучасна українська літературна мова. Довідник. – К., 1996.
12. Ющук І.П. Практикум з правопису з української мови. – Освіта, 1997.
13. Ющук І.П. Українська мова. – К., 2003.
14. Яцимірська М.Т. Сучасна українська мова: Пунктуація. Навч. пос. – Львів: ЛНУ, 2002.

Додаткова

1. Беляєв ті ін. Українська мова, 10–11 кл. – к. : Освіта, 1998.
2. Бурячок А.А. Орфографічний словник української мови. – Вид.2, доопрац. – К.: Наук. думка, 2002. – 464 с.
3. Головащук СІ. Словник-довідник з правопису та слововживання. – К., 1989.
4. Карачун В.Я. Орфографічний словник наукових і технічних термінів: понад 30 000 слів. – К.: Криниця, 1999. – 524 с.
5. Олійник О.Б. Українська мова, 10–11 кл. – К.: Вікторія, 1999.
6. Орфографічний словник української мови / укл.: С.І. Головащук, М.М. Пещак, В.М. Русанівський, О.О. Тараненко. – К.: Довіра, 1999. – 992с.
7. Плющ М.Я., Грипас Н.Я. Граматика української мови в таблицях: навчальний посібник. – К. : Вища школа, 2004.

8. Пономарів О.Д. Фонема Г та Г. Словник і коментар. – К.: Видавничий центр “Просвіта”, 1997. – 40 с.

9. Сучасний орфографічний словник 50 000 слів: Для школярів, абітурієнтів, студентів, викладачів. – Харків: Промінь, 2001. – 672 с.

10. Український орфографічний словник / Уклад.: М.М. Пещак та ін. – 3-тє вид., переробл. і доповн. – К.: Довіра, 2002. – 1006 с.

11. Український орфографічний словник: Орфографічний словник української мови: Близько 143 000 слів / за ред. Л.М. Полюги. – 3-тє вид., переробл. і доповн. – К.: Довіра, 2002. – 1006 с.